

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

1998. NOVEMBER

55. SZÁM

TVERDOTA GYÖRGY

József Attila: Flóra 1. Hexaméterek

A vers születésének legkorábbi stádiumáról Vágó Márta emlékezése számol be. 1937 februárjában meglátogatta a költőt a Siesta szanatóriumában: „Azt ajánlottam, hogy sétáljunk egyet a kertben, süt a nap. Kiött, és az olvadó hókupacok között járkálva, miközben a bádogereszből csurgott a hólé, kezdte mondani, hogy verse van készülőben, és elmondta, a Flóra-hexaméterek első sorait. Aztán így szólt: Nem neked írom, mert nézd, azelőtt azt hittem, hogy a nevedhez egészen különös közöm van, már három Márta nevű nőbe voltam szerelmes, és azelőtt ez a név nekem nagyon tetszett, mintha ez volna a legszebb női név a világon, de most már nem... Van itt egy ápolónő, akit Flórának hívnak, ez nagyon szép név, gyönyörű tradíciói vannak. Azt hiszem, ezt a nevet fogom választani, ehhez fogok verset írni.”

A beteglátogatás nem sokkal február 20. után lehetett. Mivel február 20., a költővel való megismerkedésének estéje Kozmutza Flóra feljegyzései szerint szombatra esett, Vágó Márta pedig úgy emlékezett, hogy az ő szanatóriumi látogatása pénteki napon volt, a fentebb idézett beszélgetés, amelyen a Flóra név már szóba került, február 26-án zajlott le. A vers ekkor már készen vagy legalább is készülőben volt.

Flóra emlékezéséből tudjuk, hogy a két fiatal egy baráti társaságban ismerkedett össze. Flóra, mint pszichológus, tesztet készített a költővel, aki – mondhatni – eközben nyomban beleszeretett. Február 24-én, szerdán találkoztak másodszor. Ekkor József Attila néhány új versét mutatta meg a fiatal lánynak. „Csaknem mindegyikben benne volt a nevem, sőt, az egyikben a teljes vezeték- és keresztnév is.” Nincs kizárva, hogy a *Hexaméterek* egyik változata már közöttük lehetett. A harmadik találkozásuk során a költő már

JÓZSEF ATTILA
(1905–1937)

A névvarázs poétikuma a Hexaméterekben a tavasz-ábrázolás elemi költőiségével ötvöződik össze. József Attila az évszakok festésének egyik legnagyobb mestere a modern magyar költészetben. Pontos, tárgyias s egyben bensőséges képet nyújt a tavaszról, a nyárról, az őszről és a télről. Ugyanakkor azonban ebben a képből mindig van valamilyen önmagán túlmutató többletjelentés.

meg is kérte Flóra kezét, s ellenvetéseire úgy nyilatkozott, hogy „Ő nem szokott házasságot ígérgetni, nőket »csak úgy« megkérni. Együtt akar velem élni és dolgozni, minél előbb. »Belehalok, ha ez nem sikerül«, mondta komoran, és végtelenül szomorú tekintettel nézett hosszan a szemembe: »Belehalok.«”

A versnek fennmaradt egy töredékes, korábbi fogalmazványa. A végső változattal való összevetése arra utal, hogy a költő egy készülő, játékos tavasz-versét fejlesztette tovább a Flóra-élmény hatása alatt szerelmes verssé:

*Roskad a kormos hó, csepereszget a bádogeresz már
s mintha csak egy millió, aranyos kis kékszemű lányka
venne körül mosolyogva, ha ébredesz, csacsi medve,
ugy nevet itt a derűs ég*

Az önarckép József Attila egyik jellegzetes önstilizációjával, a medve-képzettel él: a „szabad medvék komája”, a *Medvetánc* „fürtös, láncos, táncos” mackója, a *Hazám* „buxi medvéje” itt téli álmából ébredező „csacsi medve”-ként mutatkozik be, aki fölé úgy borul a koratavasz enyhült ege, mint (barokkos túlzásában ugyancsak ironikus-önironikus jellegű képpel) egy millió, a bumfordi állat ébredését bámuló mosolygó, aranyos, kékszemű kislány. A kissé groteszk nyelvi játék ebben a korábbi változatban hangsúlyosabban ugrik ki, mint az áhítatosabb kész versben. A „csepereszget a bádogeresz” szintagmában a paronómázia egy árnyalattal szembeötlőbb, mint a „csepereszget” variánsban, s az antikizáló, ünnepélyesebb prozódia és a profán modern tárgyat jelölő „bádogeresz” szó közötti feszültségre építő ironikus gesztus is erősebben érvényesül itt mint később. A stíluskeveredésben rejlő ironikus lehetőségekkel ugyanilyen módon él Weöres Sándor híres, „utcán látott” pentameteres cégtáblája: „Tóth Gyula bádogos és vízvezetékyszerelő”.

A szerelmes verssé történt továbbfejlesztés egyértelműen tompít – ha nem is a játékosságon, könnyedségen, de – az önironikus hangvételen. A kész változat egyértelműen áhítatos, a társra találás boldog érzésében fogant. Kozmutza Flóra, a későbbi Ilyés Gyuláné alighanem közel jár az igazsághoz, amikor a hirtelen és rendkívül heves szerelmi fellobbanást (amely egyébként, mint az *Óda* esete mutatja, nem volt olyan idegen a költőtől!) így magyarázza: „Menedéket kerestem. Az elképzelt minta lehetett meg benne, annyi csalódás, keserűség, »árvaság« után még fokozottabban, s erre a kész helyre tett be most, azonnal engem.” Ez az élmény váratlanul olyan versek sorával ajándékozta meg irodalmunkat, amelyek – a költő állapotáért már ekkor is egyre jobban aggódó barátok nagy meglepedésére – boldog, derűs, olykor ujjongó hangvételükkel élesen kiütözköztek a komor, reménytelen kései líra háttéréből. Ennek a szerelmi költészetnek a tárgyalása nélkül a József Attila-kép csonka maradna. Vizsgáljuk meg, hogyan transzformálja József Attila az élményt magasrendű költészetté!

A költőiség döntő elemét képezi a ciklus fölé írt név: *Flóra*. „Azt hiszem, ezt a nevet fogom választani, ehhez fogok verset írni.” – idéztük Vágó Márta emlékezéséből a költő szavait. A fiatal lány nem akarta felfedni kilétét, s a költő engedett ennek a rejtőzködési igénynek. Már Vágó Márta félrevezetésében, amely szerint Flóra egy ápolónő neve lenne, a költő alighanem a fiatal lány diszkréciót igénylő kérésének tett eleget. Igaz, az „ápolónő” képzet a versben átvitt értelemben szerepet kap, hiszen Flóra az, aki a lírai én lelki sebeiről leoldozza a kötést! Mindenesetre a két titkolózó szerelmes dolgot megkönnyítette a név varázsa, elemi költőisége. A kíváncsi ismerősök gon-

dolhattak arra, hogy a múzsának választott költői álnévről van szó, amely takarja a voltaképpeni nevet. Ez a bújócska, az igaz névbe burkolózás tökéletesen egybevágott a költő névtani beállítottságával. A névvarázs jelensége igen nagy szerepet játszott gondolkodásában. Az ekkortájt írt *Curriculum vitae* legismertebb részletei közé tartozik a következő idézet:

„A harmadikos olvasókönyvben azonban érdekes történeteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olvasásra. Nem csupán azért érdekelt a hun királyról szóló mesék, mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelőszüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen. Ez nagyon megdöbbenett, úgy éreztem, hogy létezésemet vonták kétségbe. Az Attila királyról szóló mesék felfedezése azt hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják.”

A *Curriculum vitae* idézett részletében egy jellegzetes atavizmus, a modernség kora előtti civilizációknak és a természeti népeknek a tulajdonnév varázserejébe vetett hite nyilatkozik meg. Nagyon sokféle megnyilvánulása közül az egyik legfontosabb a névvel végzett jó- és rossz szándékú műveletek sora. A nevet úgy tekintik, mint tulajdonosának szerves részét. A rajta végzett műveletek révén hatni kívánnak annak viselőjére. A másik fontos terület a névadás: olyan nevek kiválasztása, amelyek biztosítják a gyermek jövőbeli boldogulását. Gyakran istenek, vagy a keresztény kultúrkörben szentek neveit választják a szülők, hogy a természetfölötti lények, vagy a földön túli hatalmakkal érintkező személyek oltalma alá helyezze a név viselőjét. A neurotikusok, a gyermekek, a magas civilizáció alatt élő néprétegek és a művészek körében a jelenkorig fennmaradtak a névhez fűződő mágikus és szakrális asszociációk.

A *Hexaméterek* költői hatását József Attila a név varázserejére építi. A névvel való játékban esetünkben a név és viselője közötti tökéletes összhang állítása rejlik. A vers valóban a Flóra névhez szól. „Ez nagyon szép név, gyönyörű tradíciói vannak” – emlékezik Vágó Márta a költő szavaira. Melyek ezek a gyönyörű tradíciók? „*Florát*, a növényvilág, a virágok istennőjét is meg lehet görög névvel nevezni: *Khlóris*, a.m. »Zöldellő«, »Viruló«, Zephyrosnak, a virágzást segítő langyos szélnek volt a hitvese. Flora Mars születésének egy olyan mítoszában jut szerephez, amelyet a görög Arésszal [Mars görög változata] kapcsolatban legalábbis a ránk maradt források nem említene: csodálatos virágot nyújt át Junónak s a virág illata teszi anyává az istennőt. Mars születése a római naptár szerint március 1-re esett, Juno találkozását Florával kilenc hónappal korábbra, a legdusabb virágzás havának, júniusnak 2. napjára teszi Ovidius.” – írja Trencsényi-Waldapfel Imre.

Kerényi Károly görög eredetire vezeti vissza a római mítoszt és Florában Gaia, a hatalmas ősi Földistennő alakmását látja. A Flora kezében lévő virág illata vagy Héra–Juno megérintése a virággal termékenységre teszi az istenek királyának feleségét. Flora ebben a szerepben termékenység istennő. Ezekből a történetekből József Attilának ismernie kellett valamennyit, különben nem beszélt volna a név gyönyörű tradícióiról, s főleg nem kapcsolta volna össze az újonnan megismert szép fiatal lányt mitológiai névadójával, s nem azonosította volna mindkettőjüket az újraéledő természettel, illetve a tulajdonnévben rejlő köznévvvel (például fleur franciául a.m. virág).

A költő ezzel az etimológiai összefüggéssel természetesen tökéletesen tisztában volt. Az 1937-ben Flórához írott levelek erről éppúgy világosan tanúskodnak, mint a fenti Vágó Márta emlékezés vagy Szántó Judit erre utaló mondatai: „A név varázsa, ami Attilára mindig hatott mint költőre, különös jelentőséget kapott. Verseit is sokszor talán mindig egy szónak a felvetése indította el. »Flóra, ugye szép név?« – kérdezte tőlem Attila. »Igen, szép név.« »Látod, okos ember volt Móricz Zsigmond. Lánya is Flóra volt, Virág. De milyen rosszul hatott volna és tehetségtelennek tartottam volna, ha lányát Móricz Flórának nevezi. Móricz Virág. Ugye milyen más? Itt a Flóra, ő Kozmuca, Kozmuca”.

A névvarázs poétikuma a *Hexaméterek*ben a tavaszábrázolás elemi költőiségeivel ötvöződik össze. József Attila az évszakok festésének egyik legnagyobb mestere a modern magyar költészetben. Pontos, tárgyias s egyben bensőséges képet nyújt a tavaszról, a nyárról, az őszi és a téli életről. Ugyanakkor azonban ebben a képben mindig van valamilyen önmagán túlmutató többletjelentés. A *Nyár* című vers például első megközelítésre júniusi pillanatképpnek látszik. Figyelmesebben szemlélve a természet koratavaszi, nyári, őszi és téli állapotát egyaránt felvillantja. Ennél is fontosabb, hogy az évszakok egyben az emberi élet stádiumainak, s ezáltal az élet végességének jelentését is magukba szívják: „Ily gyorsan betelik nyaram” – utal a vers az emberi élet nyarára, a férfikor pillanatára. Szinte-szinte szimbolikus jelentőségű, hogy az *[Ime, hát megeltem hazámat...]* kezdetű vers, a költő utolsó költeménye, tehát voltaképpen az életmű az évszakok körképével zárul: „Szép a tavasz és szép a nyár is, / de szebb az őszi a legszebb a tél, / annak, ki tűzhelyet, családot, / már végképp másoknak remél.”

A koratavasz nagyon gyakran a hajnal vagy a reggel képével ötvöződik, a természet újjászületése a nappal újjászületésével társul. A világteremtés mindennapi megismétlődésének legszebb példáját az *Eszmélet I.* verse nyújtja. Középpontjában egy jól felismerhető, de nem könnyen azonosítható mitológikus nőalak áll, aki az egymásra kötözött eget és földet eloldozza egymástól, s „tisztá, lágy szavával” megeleveníti a természetet. A koratavaszi reggel képezi a *Hexaméterek* születéséhez időben közel eső játékos Flóra-vers, a *Reggeli fény* tárgyát is. Ebben a versben ugyancsak egy mitikus női figura, egy „jól sikerült angyal-hamisítvány” dereng föl. A hangvételt rokon költeményekkel történő összevetésnél azonban beszédesebb a kontraszt: a *Hexaméterek* sajátos arcú-lata akkor tűnik élesen szembe, ha József Attila egyik olyan, 1936 február végén vagy március elején keletkezett versének megfelelő részletét szembesítjük vele, amely ugyancsak a télvégi hóolvadásról és a tavasz első pillanatáról szól, ám gyökeresen más tónusban:

*Mire ébredek, ég a nap, olvad a jég,
szétfreccsen iromba szilánkjá,
mint déligyümölcs-kirakat üvegét
öklével a vágy ha bevágja.*

*Elalél a fagy istene, enged az ég.
Már unja az ördög a poklot,
ideönti a földre kövér melegét –
zöld lángba borulnak a bokrok.*

*Roskad a kásás hó, cseperészget a bádogeresz már,
elfeketült kupacokban a jég elalél, tovatűnik,
buggyan a lé, a csatorna felé fodorul, csereg, árad.
Illan a könnyű derű, belereszket az égi magasság
s boldog vágy veti ingét pírral a reggeli tájra.*

A *Ha a hold süt...* című versből idéztünk. Benne is megtaláljuk a mitológiai elemet, hiszen „a fagy istenét” említi a költő, aki helyét az ördögnek adja át, hogy az a földre öntse „kövér melegét”. Megtaláljuk az olvadás rajzát: „olvad a jég”, valamint a természet újjászületését, a nap erejének növekedését, a bokrok zöldjének látványát. Itt is korareggeli időpontot idéz föl a költő: „mire ébrednek”. Figyelemre méltó szóegyezések is bukkanunk a két költemény között. Ilyen az elalél ige: „*elalél* a fagy istene”, illetve „a jég *elalél*”, vagy a „vágy” főnév: „öklével a *vágy* ha bevágja”, illetve „boldog *vágy* veti ingét”. Elég azonban a kiemelt szavak kontextusára pillantani, hogy a két idézett részletnek ne a tematikai rokonságát, hanem éles hangulati kontrasztját állítsuk figyelmünk előterébe.

A *Ha a hold süt...*-ben a mitológiai elem mintha valamiféle gigantomachiából származna. A tél és a (nyár hevességével támadó) tavasz birkózásából a tél kerül ki vesztesen, elernyed, ájultan esik össze: „*elalél* a fagy istene”. A *Hexamétere*kben a tavaszi szél hitvesének, a bájos Florának alakja diadalmasan, de szelíden bontakozik ki, mint az *Eszmélet I.* „tisztá, lágy szavú” istenasszonyáé. Ha a korábbi verset a harc, az utóbbit a béke képze uralja. A *Ha a hold süt...* tavasza szinte ijesztő gyorsasággal bontakozik ki. A részlet első sorában még csak „olvad a jég”, néhány sorral alább ellenben már „zöld lángba borulnak a bokrok”. A *Hexamétere*kéből hiányzik ez a sietség. A költő nem mozdítja ki a képet a tél-tavaszi fordulójának pontszerűségéből.

S ha a korábbi versben a folyamatok gyorsan bontakoznak ki, nem túlzás robbanásszerűségről beszélni: „*ég* a nap”, „*szétfreccsen* iromba *szilánkja*”, „*zöld lángba borulnak* a bokrok”. Ez utóbbi sor szinte kényszerítő erővel idézi emlékezetünkbe Van Gogh jellegzetes, idegesen vibráló tájképeit, amelynek fái mintha zöld lánggal lobogóknak. A robbanás, égés, lángolás pokoli eredetű („*ideönti* a földre kövér melegét”) képze teljességgel hiányzik a Flóra-versből. Itt a halmazállapotváltozás, a természet jótékony metamorfózisa dominál. A szilárd, rideg, hideg, hallgatag elem, a hó, a jég barátságos, megenyhülő, felfakadó és beszédes elem, a földet termékenyen átítató hóle alakját ölti. Az „*elalél*” ige a benne rejlő hangtani potenciált csupán ebben a kontextusban fejtheti ki akadálytalanul. Az olvadó, laterális „l” itt kerül tökéletes összhangba a szó „*elolvad*” jelentésével. A *Ha a hold süt...* című versben megidézett vágy agresszív, a vágy tárgyát erőszakosan elragadni kívánó erő: „*mint déligyümölcs-kirakat üvegét / öklével a vágy ha bevágja.*”, a *Hexamétere*kben ellenben „*boldog vágy veti ingét*”.

A névvarázsból és a tavaszi és reggeli tájrajz kettős világteremtéséből eredő mitologikum magától értetődő módon a vers voltaképpeni mondandóját, a szerelmi tárgyat szolgálja. A lenyűgöző női szépség nagyon gyakran idéződik meg József Attila verseiben hozzá illő táji környezetben. Jó példa erre a sokat vitatott *Az a szép, régi asszony*, legjobb példa mégis az *Óda*. Nemcsak a varázslatos mikroklímájú lillafüredi táj és a verset ihlető asszonyi szépség összetartozása miatt, hanem azért is, mert ez a vers rávilágít József Attila szerelmi élményének egy másik domináns jellemvonására: arra, hogy a szerelmi elragadtatottság az az élmény, ami képes feltépni a magány zárjait, megteremteni az akadálytalan emberi kommunikációt, s ennek révén a világba való harmonikus beilleszkedést az elszigeteltségtől súlyosan szenvedő egyed számára.

Csöppet sem meglepő, hogy ebben a tájversben is rálelünk arra a pontra, amelyen az évszak és a táj tárgyi értelmén túl mélyebb lélektani többletjelentésre tesz szert. A hó, a jég, a hideg, a tél hagyományosan jelöli a művészetben az emberi magány, elszigeteltség, a fizikai és lelki ridegség állapotát. Esetünkben az ilyen értelemben vett

tél a személyes múlt indexét viseli magán: „nélküled éltem”. A szerelem, a társra találás eufóriája a tavasz képeihez öltözködik. A bekövetkező változás lényege azonban itt is a meginduló kommunikáció. A tavaszi napforduló, a természet metamorfózisa, a halmaz-állapotváltozás ennek az emberi kommunikációnak a metaforája. Az erre közvetlenül utaló szavak: „csevegő”, „szól” a második strófában bukkannak föl, ám az olvadással kapcsolatos minden természeti jelenség a természetnek ezt a beszédét tárgyasítja. A „csereg” ige egyszerre mutat a madarak „nyelve”, valamint a hóolvadás hangja felé. Az említett „csevegő” szó ugyanilyen természetességgel köti össze a feloldódó, „szóra bírt” embert és a hóolvadás „zenéjétől” hangos természetet. Jól szemlélteti ezt a természetes átjárást a kommunikáció és a szilárdból a folyékony irányába történő halmazállapotváltozás képzetköre között a „beléfagyott a szó” – „megeredt a beszéd, folyik a tárgyalás” köznapi metaforáinak ellentéte.

Az átjárás azonban egy másik vonatkozásban is megtörténik: a szerelmi élmény, a „boldog vágy” kivetítődik a természetre, erotizálja a tavaszi reggel impresszióját. A tájképen nemcsak egy istennő alakja dereng át, hanem egy isteni rangra emelt nőé, az eszményített szeretőé. A reggeli táj halvány pirossága (József Attila máskor is ilyen pirosságot észlel a reggeli tájban: „A fákon hajnali pirosság”) a vetkőző fiatal nő szexuális elpirulását asszociálja: „s boldog vágy veti ingét pírral a reggeli tájra.” A tavaszi derűnek, a föld könnyű párájának felszállása az „égi magasságot” telíti szerelmi vágygal: „Illan a könnyű derű, belereszket az égi magasság”. Föld és ég kommunikációja ez, de erősen erotikus értelmű érintkezés, amely talán még a mitologikus vonatkozásokat (Gaia–Uránosz) sem nélkülözi. A nedvek parttalan áradása, a belső folyamatok mozgásba lendülése ugyancsak a természet (biológisztikus vagy mélylélektani irányba mutató) erotizálásának eszköze. Az „olvadozás” szó egyszerre bontakoztatja ki mindkét, természeti és emberi jelentését: a hóolvadást és a szerelmi megindultságot.

Ám az a kései József Attilára jellemző – nyilván pszichoanalitikus eredetű – fel fogás is erősen befolyásolta a kompozíció kidolgozását, amely szerint a szerelem gyógyító hatalommal rendelkezik, írt hoz a lélek sebeire. Vágó Márta emlékezése szerint a költő a boldogtalan, kudarc-élménnyel járó Gyömrői-szerelem idején szerelmet követelt tőle, a következő érveléssel: „Nem tudod, hogy szerelmet csak szerelemmel lehet gyógyítani?”. A *Tiszta szívvel* „se csókom, se szeretőm” panasza élete utolsó évében azzá a felismeréssé forrott ki, hogy egyensúlyának fenntartása érdekében nélkülözhetetlen szüksége van egy olyan „tündéri nőre”, aki kiszabadítja őt a magány fogságából, és sérelmeit begyógyítja. Ez az igény fogalmazódik meg a második strófa második és harmadik sorában: „a gyászt a szívemről, / mint sebről a kötést, te leoldtad – újra bizsergek.” A szerelem itt nem kaland, sőt, nem is „csupán” komoly emberi vállalkozás. A gyógyító funkció hangoztatása arra utal, hogy a fiatal lány meghódításának ennél is nagyobb tétje van: egzisztenciális siker vagy kudarc számba megy, a betegség vagy az egészség irányába igazítja a férfi sorsát.

A vers uralkodó hangulata homogén: egymást erősítő érzelmi összetevők közös eredője. A tavasz-élmény, mint a vers korábbi, töredékes változatában láttuk, önmagában is derűre hangolta a lírai ént, noha ez a derű önironikus, játékos, valamennyire távolságtartó volt. Ehhez járultak a szépségnek és az erotikának az egyént az „égi magasság” felé emelő minőségei, amelyek a magányt feloldó, az egyetemes kommunikációban való részvételt biztosító hatóerővé terebélyesedtek, s végül terápiás funkcióban csúcsosodtak ki. Ha haloványan is, de azért mégis észlelhetők eme érzelmi lendületet fékező ellenerők is. A múltba visszatekintő embert a rossz esélyre emlékeztető jelek

a „gyász” főnévben, a „beleborzongok” igében, a „nélküled éltem” tagmondatban némi árnyékot vetnek a bontakozó boldogságra. A „törékeny báju” kifejezés első szavában nemcsak a báj szinte kötelező attribútumát kell látnunk, hanem az új kapcsolat szilárdságát illető kételyt és félelmet is. A „félve-ocsudva” összetétel első szava az induló új szerelem és az ígéretes tavaszkezdet pillanatában teljesen természetes bizonytalan, jövőt féltő, remény és csüggedés közötti érzelmi ingadozást jelzi.

A negatív hangulati hullámvölgyek azonban minden kezdődő szerelem velejárói, s jelentőségük csak annyiban nagyobb az átlagosnál, amennyiben – mint fentebb megállapítottuk – a szerelem tétje is nagyobb volt a költő számára annál, ami szokásos, s esetleges kudarcra súlyosabb következményekkel járhatott a kíváncsúnál. „»Belehalok, ha ez nem sikerül«, mondta komoran, és végtelenül szomorú tekintettel nézett hoszszan a szemembe: »Belehalok.«” – idézi Flóra a költő szavait, amelyeket szerelmi valomásához fűzött. Igaz, a szenvedélyek épp azért szenvedélyek, hogy ne lehessen őket lényegük meghamisítása nélkül normákhoz igazítani, korlátok közé szorítani. A boldogtalan szerelem nyomán bekövetkező gyöttrődést, még ha akár öngyilkosságha toroklik is, nem lehet minden további nélkül betegesnek nyilvánítani.

Egészében tehát a derű és a boldogság (akár indokoltnak, reálisnak, akár irreálisnak ítéljük) szilárdan uralkodik a versen. A szöveg legfontosabb mondata (ha úgy tetszik: alapmondata) ezt a domináns elemet sűríti magába. A „Szól örökös neved árja, törékeny báju verőfény,” sorra gondolunk, amelyben az emberi, az isteni-mitikus és a természeti szétválaszthatatlanul és körkörösén áttűnik egymásba. A név közösséget teremt a szeretett nő és névadója, az örökéletű Flora között, a név jelentése és az a természeti szféra, amelyet megtestesít pedig egységet biztosít istennő és tavaszi táj között. Végül a tavaszi hajnal a szeretett nő alakjának természetes keretét szolgál. A vers nem más, mint ennek a hármasképzetnek a kibontása.

A hármasképzet kibontása, a formaadás során a költő nagymértékben kiaknázza (különösen az első strófában van így) az igehasználatban rejlő lehetőségeket. A mondatok felépítésére, s ebben az igék által játszott szerepre már felületes rápillantásra is jellemző, hogy a költemény a „Roskad” igével kezdődik, az első strófa hat sorából az öt első sor élén igealakot találunk. Még akkor is így van ez, ha az „elfeketült” nem múlt idő egyes szám harmadik személyű igének, hanem múlt idejű melléknévi igenévnek bizonyul. Az első impressziót a további vizsgálódás nyomán jóváhagyhatjuk, amennyiben kitűnik, hogy a mondatszerkezetek élén többnyire igék állnak, azaz többségben vannak az állítmány-alany szerkezetű mondatok: „Roskad a kásás hó”, „Cseperészget a bádogeresz”, „buggyan a lé”, „Illan a könnyű derű”, „belereszket az égi magasság”. Az alany-állítmány szerkezetű mondatok magva: „a jég elalél”, „vágy veti ingét”. Harmadik típust képvisel az „a csatorna felé fodorul” tagmondat, amennyiben alanyát, a „lé” főnevet a költő az előző tagmondatba választotta le.

Tovább vizsgálódva kitűnik, hogy az ige-halmazos szerkezet esetével állunk szemben, s ezt az öt igei kiindulású mondatnak nekifordított két főnévi kiindulású szerkezet annyiban is fokozza, hogy a találkozási-ütközési pontokon szabályos ige-torlódásos helyek képződnek: „a jég elalél, *továtűnik*, / *buggyan* a lé”; „(a lé) *fodorul*, *csereg, árad*. / *Illan* a könnyű derű”. Mindkét példában a halmazást megtörő sorhatár is hangsúlyozza a felsorolás tényét. A kezdő („roskad”), a gyakorító („cseperészget”), a mozzanatos („buggyan, illan”), a hangutánzó („csereg”) igék ugyanabban az irányban hatnak: elaprózódó, könnyed, mozgalmas összefolyamat ábrázolásának mozaikdarabkái,

s magukhoz hasonítják a kevésbé markáns jellemű igéket is. A második strófában az igék aránya valamivel szerényebb, de elszaporodnak a más szófajú, ám igei eredetű szavak: „félve-ocsúdva, csevegő, olvadozás, kötés, látván”.

Ebben az igehasználatban a legkisebb manierizmusra sincs okunk gyanakodni. Három fontos változást érzékeltet a költemény: a tél-tavaszi fordulatát (a halmazállapot-változás ábrázolásával), a szerelem születését és szárba szökkenését és a kommunikáció megindulását. E három egyirányú, egymásba torkolló és egymásból elágazó folyamat teljes mértékben indokolja, sőt nélkülözhetetlenné teszi az ige funkcionális szerepének számottevő megnövekedését.

Olyan kompozícióval állunk itt szemben, amely hangtani mikroelemekből építkezik, vagy talán inkább a szerkezetet egészen a nyelvi atomokig művészi hatóelemekké szervezi. A vers korábbi, töredékes változatáról szólva felhívtuk a figyelmet egy látványos paronómaziára, amely tompítottabb formában itt is előfordul: „cseperészget a bádogeresz”. Mellesleg megjegyezzük, hogy nemcsak a korábbi, hanem a végleges változat is kétségkívül játszik az emelkedett, antikizáló forma és a modern kor banális, hétköznapi tárgyai között feszülő ellentéttel, amennyiben például a „cseperészget a bádogeresz” szólama az „égi magasság” szerkezettel szembesül. A szöveg a fono-poétikai nézőpontú elemzőnek ezen túl is valóságos kincsesbánya lenne. A hanggyakorisági statisztika, a hangkapcsolat-vizsgálatok, az anagrammatikai szempontú analízis ígéretes voltára enged következtetni, például a „cs” hangok sorozata: „cseperészget, csatorna, csereg, csevegő”; az első versszak geminált mássalhangzói: „buggyan, illan, könnyű, magasság, pírral, reggeli”; az alliterációk: „felé fodorul”, „vágy veti”; a József Attila által olyannyira kedvelt „k”- „l” oppozíció; az „sk”, „ks”, „szk” hangkapcsolat, stb.

A leginkább szembetűnő formaképző elv, amelyre a cím külön is felhívja a figyelmet: az antik forma újraélesztése, a hexameter megszólaltatása lírai témájú és hangvételű versben. A versforma, a fűrgévé, gördülékennyé kottázott hexameter szemérmes „hosszú redőzetű tógája” nagyon is méltó köntös a témához, a versben hangsúlyt kapó görög-római mitologizáláshoz, s a kompozíció legmélyebb gyökerét alkotó névmágiához, a Flóra név etimológiájára, „gyönyörű tradícióira” épülő szerkezethez. Flora varázserejű virágának szerepét Juno megtermékenyülésében Ovidius *Ünnepek* című sorozatának egyik darabjában olvashatta a költő. (*Fasti* V. 183–380.) A hexameteres formát nem kölcsönözhetette közvetlenül Ovidiustól, mert az esetleges forrás versformája disztichonos.

Akár ismerte ezt a művet, akár nem, bizonyos, hogy élete utolsó éveiben őt is megérintette az a kordivat, amely újra kivételes tiszteletet és érdeklődést tanúsított a görög-latin antikvitás költői teljesítményei iránt, s az ókori klasszikusok példájának követését tűzte ki célul, s amely az antik versforma modernizálásához, korunk nyelvvel való összeegyeztetéséhez nagymértékben hozzájárult. Arról az újklasszikus irányról van szó, amelynek a magyar költészetben egyik legismertebb képviselője az a Radnóti Miklós volt, aki az eclogákhoz előhangnak szánt *Száll a tavasz...*-ban, talán a klasszicizáló költők szokását követve, tisztelt mesterével, József Attilával is versenyre kelve, oly gyönyörű hexameterekbe öntötte a tavasz születésének témáját. József Attila *Hexaméterek* című darabja ennek az antikizáló újklasszikus iránynak az egyik legszebb példája.